Līdzfinansējums no Eiropas Reģionālās attīstības fonda

Teritoriālu pierādījumu izmantošana politikas veidošanai

Teritoriālo datu lapa

Teritoriālie modeļi un attiecības Latvijā

Demogrāfija un iedzīvotāji
Ilgtspēja un telpiskā pārvaldība
Fiziskā un digitālā sasniedzamība
Ekonomika un inovācijas

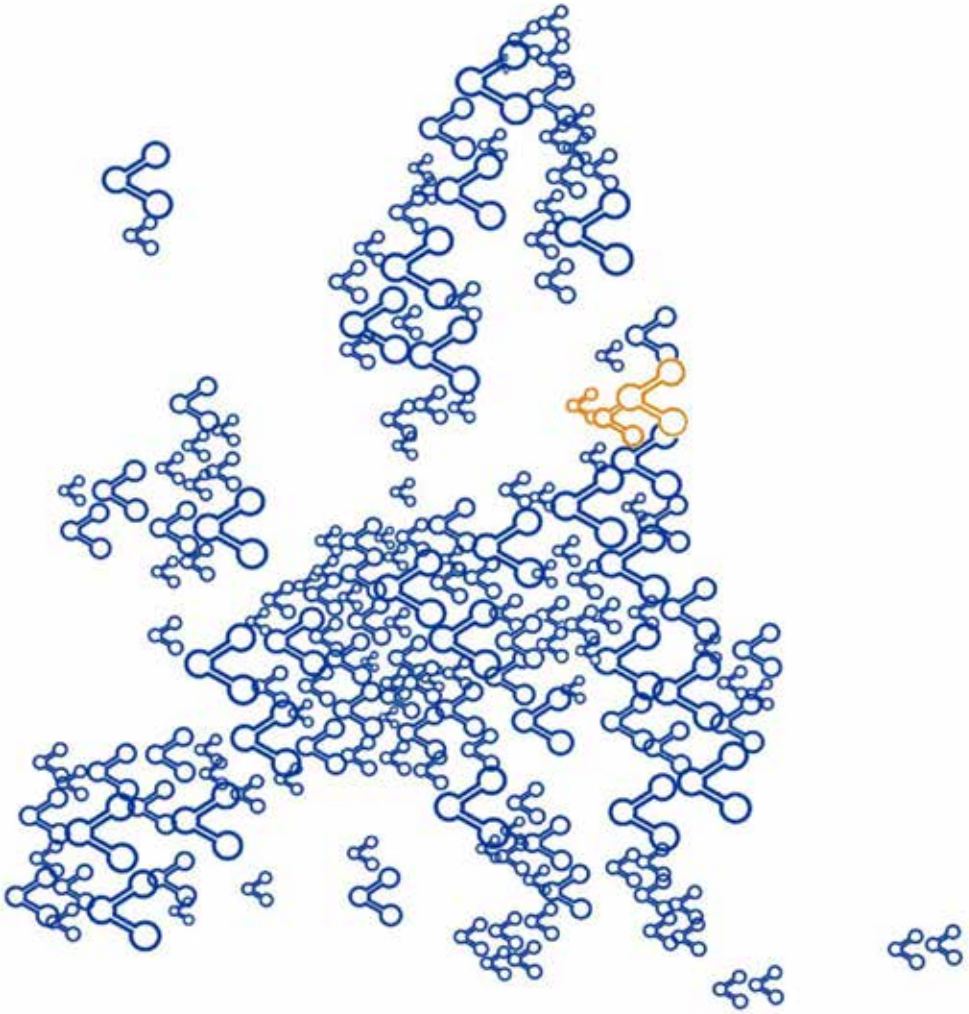

Interaktīva versija: www.espon.eu/latvia

Ievada piezīmes

Šeit sniegtais pārskats ir kopsavilkums dažādiem *ESPON 2020* programmas tematisko lietišķo pētījumu projektu pētījumu rezultātiem. Tāpēc lielākā daļa rādītāju un analīžu nav balstītas uz jaunākajiem datiem, bet atspoguļo datus, kas bija pieejami pētījuma veikšanas laikā. Tikai dažos gadījumos attiecībā uz dažiem pamatrādītājiem, kurus bija iespējams reproducēt, tika izmantota jaunāka informācija.

Tāpēc ir svarīgi ņemt vērā, ka šis pārskats galvenokārt ir pieejamo konstatējumu apkopojums par dažādiem laika posmiem, nevis visaptveroša aktuālā analīze. Tā galvenais mērķis ir parādīt plašo *ESPON* pētījumu klāstu un, vēršot uzmanību uz konkrētām valstīm, palielināt interesi par zinātniskajiem rezultātiem valstu un pat reģionālā mērogā.

Demogrāfija un iedzīvotāji

Demogrāfiskās pārmaiņas

Migrācijas saldo

Augstākā izglītība

Labklājības pamati

Latvijā ir gandrīz 1,9 miljoni iedzīvotāju. Lielākā cilvēku koncentrācija ir galvaspilsētā un ostas pilsētā Rīgā (aptuveni 630 000 iedzīvotāju) un tās apkārtnē. Visā valstī ir arī nelielas aglomerācijas (68,3 % no visiem iedzīvotājiem (2020. gadā) dzīvo pilsētu teritorijās). Valsts iedzīvotāju sastāvs ir šāds: latvieši – 62,2 %, krievi – 25,2 %, baltkrievi – 3,2 %, ukraiņi – 2,2 %, poļi – 2,1 %, lietuvieši – 1,2 %, citi – 1,5 %, tautību nav norādījuši – 2,3 % (2018. gada aplēses).

Šādas iedzīvotāju daudzveidības saknes meklējamas dažādos nozīmīgos 20. gadsimta notikumos, kas būtiski ietekmēja Latvijas demogrāfiju. Kopš 20. gs. deviņdesmitajiem gadiem Latvijā ir negatīvs iedzīvotāju skaita pieaugums, ko galvenokārt izraisa zemie dzimstības rādītāji.

20. gadsimtā Latvijas demogrāfiju būtiski ietekmēja migrācija. Latvijā iedzīvotāju skaits kopš 1989. gada ir samazinājies, un pašreizējais iedzīvotāju skaita pieauguma līmenis ir -1,12 % (2020. gads). To izraisīja minoritāšu emigrācija uz izcelsmes valstīm pēc PSRS sabrukuma 20. gs. deviņdesmito gadu sākumā, kā arī jauniešu emigrācija. Lai gan izglītības līmenis Eiropas līmenī ir salīdzinoši augsts, bezdarba līmenis 15-24 gadus veco iedzīvotāju vidū ir 12,2 %, kas, visticamāk, veicina gados jaunāko iedzīvotāju aizbraukšanu.

Iedzīvotāju skaita izmaiņas no 2015. līdz 2019. gadam

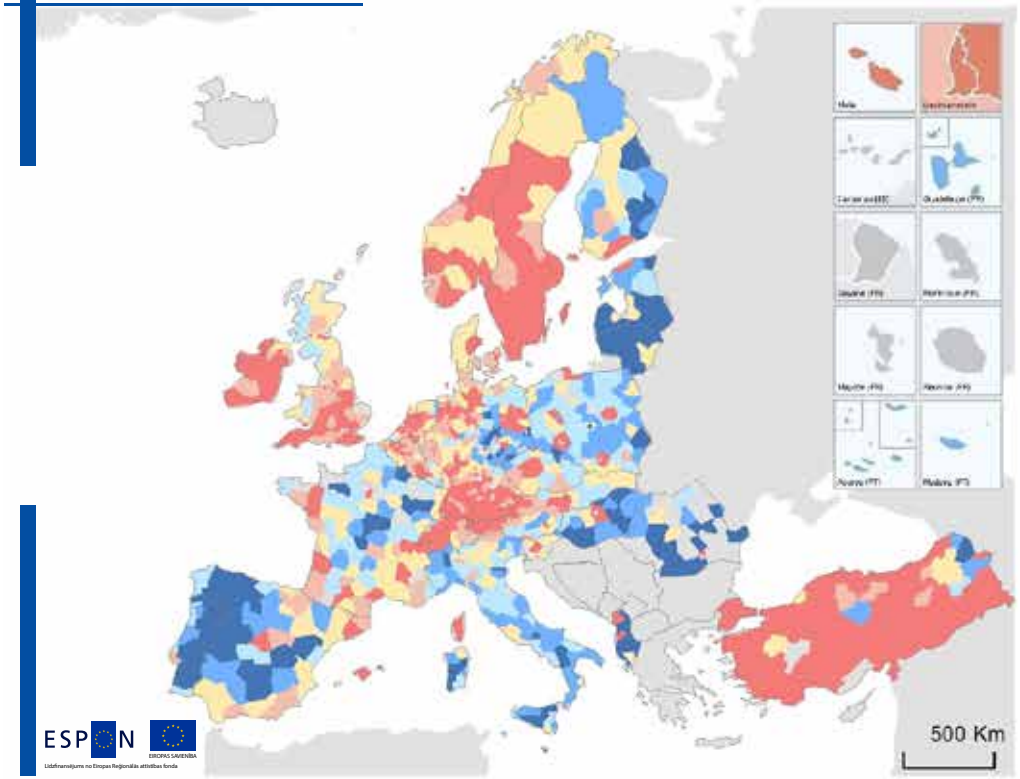

Izmaiņas %

- < -2.5
- -2.5 - -1.25
- -1.25 - 0
- 0 - 1.25
- 1.25 - 2.5
- > 2.5
- Nav datu

Avots: Eurostat, 2020

Iedzīvotāju skaita reģionālā attīstība (NUTS 3) no 2015. līdz 2019. gadam. Izmaiņas aprēķina kā iedzīvotāju skaita atšķirību 2019. un 2015. gadā, dalot ar 2015. gada iedzīvotāju skaitu

Neraugoties uz to, ka par lielu daļu *NUTS* reģionu nav datu, var konstatēt tendences. Lielā daļā Austrumeiropas, kā arī Itālijā, Spānijā un Francijā iedzīvotāju skaits samazinās. Tomēr Spānijas un Francijas pilsētu teritorijās, piemēram, Madridē, Barselonā, Bordo, Nantē un Parīzē, ir vērojams iedzīvotāju skaita pieaugums. Nīderlandei, Vācijas rietumu daļai, Apvienotajai Karalistei, Īrijai un Skandināvijai ir raksturīgs iedzīvotāju skaita pieaugums. Šīs ar iedzīvotājiem saistītās tendences būtiski ietekmē darba iespējas un reģionu ekonomiskā situācija, kā arī imigrācijas modeļi.

Lielākajā daļā Latvijas reģionu no 2015. līdz 2019. gadam vērojams būtisks iedzīvotāju skaita samazinājums. Atšķirīgi attīstījusies tikai galvaspilsēta Rīga un Rīgas plānošanas reģions. Iedzīvotāju skaita galvaspilsētā samazinājums bija -1,25-0 %, taču apkārtējā Rīgas plānošanas reģionā iedzīvotāju skaits nedaudz pieauga (0-1,25 %). No 1920. līdz 1989. gadam iedzīvotāju skaitu skāra ievērojamas pārmaiņas, kuru rezultātā radās liela daudzveidība. Latvijā iedzīvotāju skaits kopš 1989. gada ir samazinājies. Galvenais iemesls ir ekonomiskā un politiskā nestabilitāte 20. gs. deviņdesmitajos gados, kas izraisīja strauju dzimstības līmeņa samazināšanos. Mazākumtautību pārstāvji mēdza pārcelties uz savām izcelsmes valstīm, jo īpaši uz krievvalodīgajiem apgabaliem. Samazināšanos veicina arī to jauniešu emigrācija, kuri aizbrauc, lai iegūtu augstāko izglītību vai atrastu nekvalificētu darbu ar labāku atalgojumu.

Migrācijas saldo Eiropas Savienībā laika posmā no 2011. līdz 2015. gadam

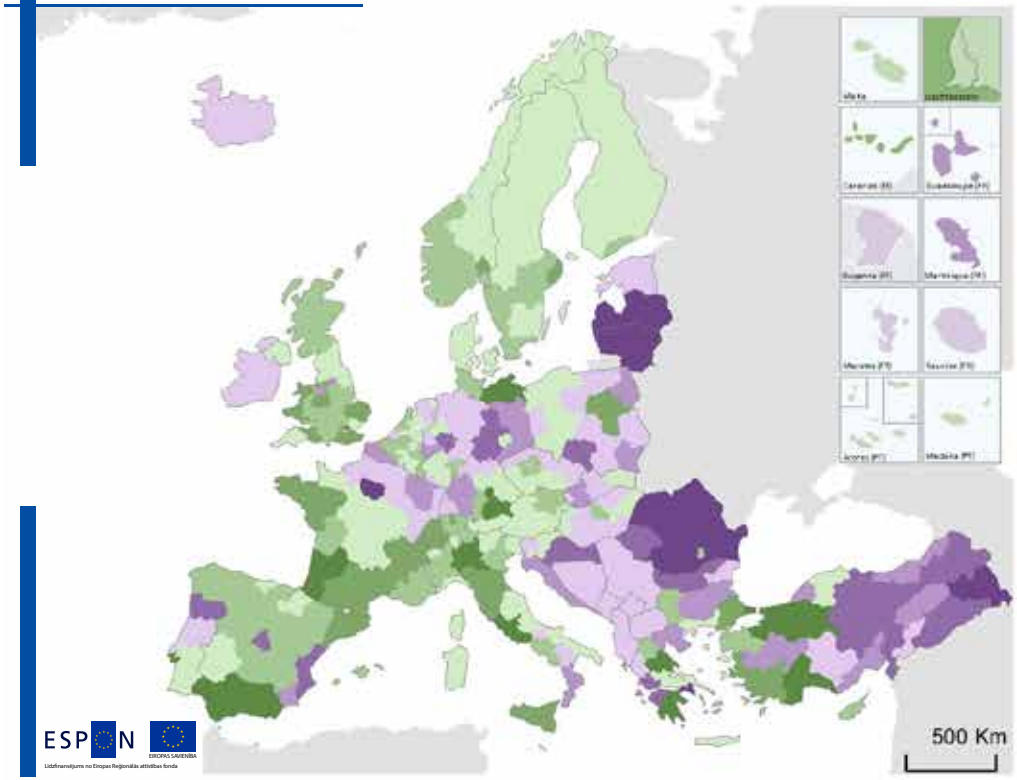

Migrācijas saldo (uz 1000 iedzīvotājiem)

- < -100
- -100 - -50
- -50 - -20
- -20 - 0
- 0 - 20
- 20 - 50
- 50 - 100
- > 100

Reģionālais līmenis: NUTS 2
Avots: ESPON datubāze

Migrācijas saldo ar korekciju aprēķina kā starpību starp kopējām izmaiņām un iedzīvotāju skaita dabisko pieaugumu.

Kopš 20. gs. astoņdesmito gadu vidus migrācija ir bijusi un joprojām ir svarīgs attīstības faktors. No vienas puses, migrācija var būt svarīgs faktors, lai mazinātu iedzīvotāju novecošanos un darbaspēka trūkumu nākotnē, bet, no otras puses, tā var ietekmēt apdzīvotības un teritoriālos modeļus, palielinot etnisko minoritāšu kopienu lielumu un nozīmīgumu pilsētu teritorijās, radot spriedzi un nestabilitāti. Tuvojoties 2030. gadam, ir gaidāms pastāvīgs iedzīvotāju skaita pieaugums, līdzīgi kā tas notika 2011.–2015. gadā. Šis pieaugums būs saistīts ar ievērojamām atšķirībām starp valstīm un to teritoriju iekšienē. Laikposmā no 2014. līdz 2030. gadam ir gaidāms salīdzinoši liels iedzīvotāju skaita pieaugums Rietumeiropas un Ziemeļeiropas valstīs, kā arī galvenajos Austrumeiropas valstu urbānajos centros. Iedzīvotāju skaits lielākajā daļā Austrumeiropas valstu un arī Vācijā turpinās samazināties.

Latvija ir viena no ES valstīm, kurās iedzīvotāju skaits samazinās visstraujāk. Latvija 20. gadsimtā ir piedzīvojusi ievērojamas iedzīvotāju skaita izmaiņas un augstu imigrācijas līmeni no Krievijas un citām valstīm, piemēram, Vācijas un Polijas, laikā no 1920. līdz 1989. gadam. Tomēr no 1935. līdz 1959. gadam vērojams nozīmīgs latviešu izcelsmes iedzīvotāju skaita samazinājums. Gan 2. Pasaules kara sākums, gan tā beigas bija svarīgi posmi šajā periodā. Kopš 1989. gada Latvijā ir vērojama iedzīvotāju skaita samazināšanās. Sākotnēji primārais iemesls bija etnisko minoritāšu emigrācija. Pēc Latvijas iestāšanās ES 2004. gadā salīdzinoši labi izglītotiem iedzīvotājiem radās jaunas iespējas ārpus Latvijas. Finanšu krīze 2008. gadā šo iespēju daudziem padarīja par nepieciešamību, tā paātrinot iedzīvotāju skaita sarukumu. Paredzams, ka 2030. gadā Latvijas iedzīvotāju skaits būs vēl par 20 % mazāks nekā 2014. gadā.

Kopējais 24 līdz 64 gadus veco iedzīvotāju skaits, kuri ieguvuši augstāko izglītību (5.–8. līmenis), 2016. gadā

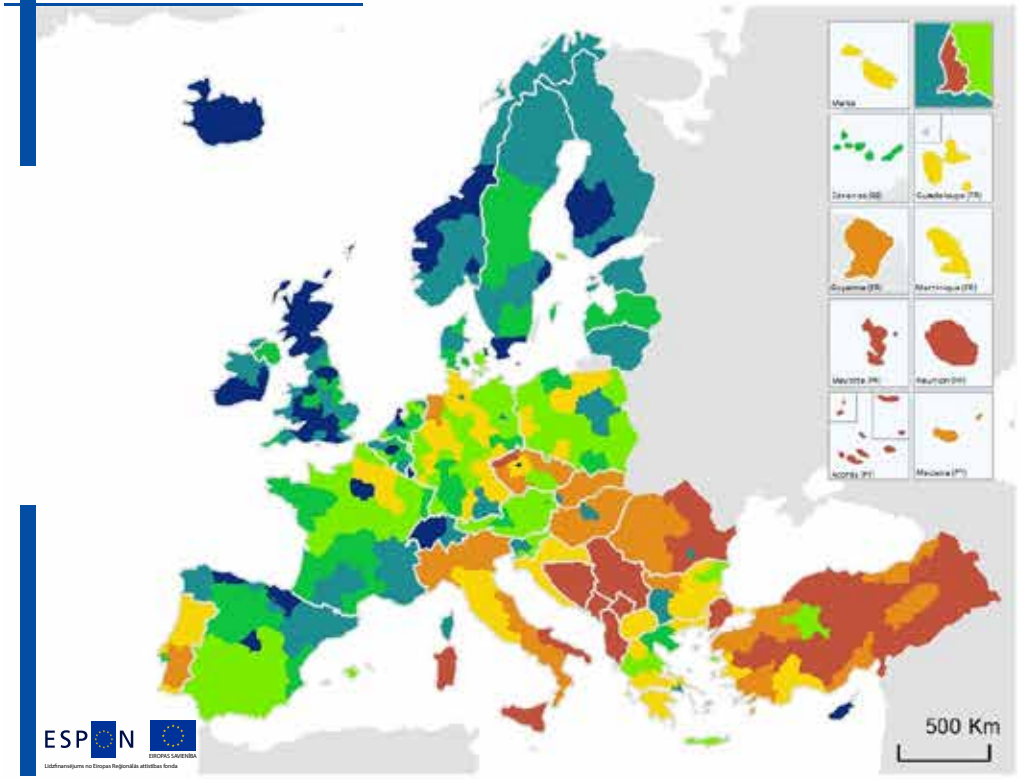

Gūto rezultātu īpatsvars (%)

< 15 | 20 - 25 | 30 - 35 | > 40
15 - 20 | 25 - 30 | 35 - 40

Avots: Eurostat (2016)

Reģionālais (NUTS 2) to iedzīvotāju īpatsvars vecumā no 24 līdz 64 gadiem, kuri ieguvuši 5.–8. izglītības līmeni saskaņā ar ISCED (2011) klasifikāciju.

Spānijā, Īrijā, Skotijā, Rietumnorvēģijā un Šveicē ir vislielākais to cilvēku īpatsvars, kuriem ir augstākā izglītība. Lielpilsētu teritorijās Eiropā kopumā īpatsvars ir augstāks nekā to apkārtējās teritorijās. Portugālē, Itālijā un Austrumeiropas valstīs īpatsvars ir ievērojami zemāks. Lai gan liela daļa Portugāles un Itālijas iedzīvotāju ar augstāku izglītību pēc finanšu krīzes ir emigrējuši uz citiem Eiropas reģioniem darba iespēju meklējumos, Austrumeiropas valstīs augstākās izglītības ieguve mēdz būt zemāka.

Augstāko izglītību 2016. gadā bija ieguvuši 33,4 % Latvijas iedzīvotāju vecumā no 24 līdz 64 gadiem, kas ir nedaudz vairāk nekā vidēji Eiropā tajā laikā (29 %). Agrāk Latvijā tika uzturētas etnisko minoritāšu izglītības tradīcijas — ar pirmo likumu par neatkarīgās Latvijas izglītības iestādēm 1919. gadā tika nodrošināta vācu, krievu, ebreju, poļu un baltkrievu skolu autonomija izglītības jomā. Tagad lielāks uzsvars tiek likts uz latviešu valodas dominējošā stāvokļa nosargāšanu. Tomēr, lai nodrošinātu integrētu sabiedrību un globālo konkurētspēju, angļu, krievu un/vai vācu valodas prasmes lielākoties ir vispārpieņemtas un integrētas izglītībā. Šī sistēma ir izrādījusies veiksmīga, nodrošinot iedzīvotājiem vairāku valodu prasmes.

Foundation of wellbeing, 2016

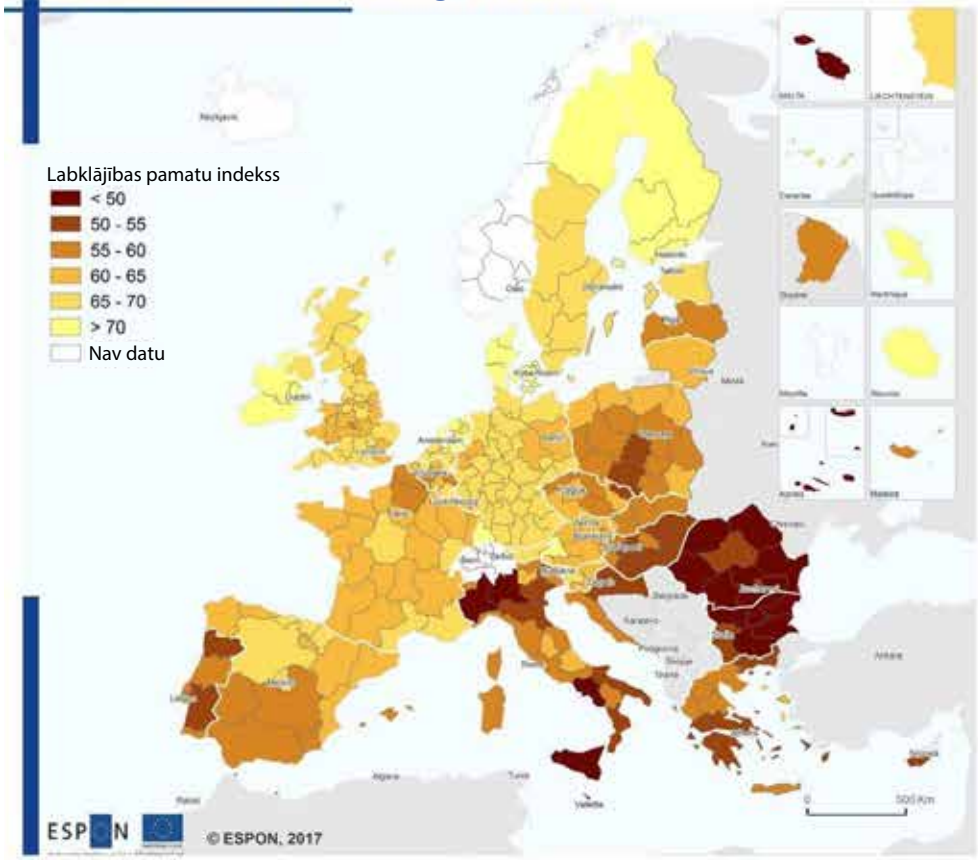

Reģionālais līmenis: NUTS 2
Avots: Spiekermann and Wegener Urban and Regional Research (S&W), Territorial Futures, 2017
Datu avoti: Eiropas Sociālā progresa indekss, 2016. gads

Foundations of Wellbeing ("Labklājības pamati") indekss ir daļa no Eiropas sociālā progresa indeksa, kas raksturo dzīves kvalitāti reģionālā mērogā [1]. Šie indeksi ir paredzēti, lai papildinātu rādītājus, kas balstīti uz IKP, ienākumiem un nodarbinātību. Labklājības indekss, kas attēlots kartē, aptver piekļuvi četriem aspektiem: pamatzināšanām, informācijai un saziņai, veselībai un labsajūtai, kā arī vides kvalitātei. Kartē ir manāmas ievērojamas atšķirības starp Eiropas reģioniem. Kopumā Ziemeļeiropas reģionos labklājības līmenis ir augstāks nekā Eiropas dienvidos. Visaugstākais labklājības līmenis ir Dānijā, Īrijā, Nīderlandē, Somijā un Zviedrijas ziemeļu reģionā. Reģioni ar zemāku līmeni atrodas Portugālē, Itālijas ziemeļrietumu un dienvidu daļā, kā arī Austrumeiropas valstīs. Viszemākais līmenis ir Itālijā, Bulgārijā un Rumānijā.

Latvijā labklājības indekss ir no 55 līdz 60, kas ir nedaudz zemāk par Eiropas vidējo līmeni. Indekss parāda četru iepriekšējā punktā minēto kategoriju kombinācijas vidējo rādītāju, katrā no kategorijām Latvijai ir ļoti atšķirīgi rezultāti. Latvijā ir īpaši labi rezultāti tiešsaistes saziņā ar publiskā sektora iestādēm un gaisa piesārņojuma rādītājos (NO2, ozons un mikrodaļiņas). Tomēr šķiet, ka Latvijā ir nepietiekami rezultāti attiecībā uz mācību priekšlaicīgu pārtraukšanu, veselību un labsajūtu kopumā, ar gaisu nesaistītu piesārņojumu un aizsargājamām teritorijām. Problēmas, kas ir zemā labklājības indeksa pamatā, šobrīd atrodas politiskā diskursa priekšplānā un tiek risinātas ar reformām vai jaunas politikas veidošanu.

Ilgtspēja un telpiskā pārvaldība

Vispārējā spēja pielāgoties klimata pārmaiņām

Uzstādītā sauszemes vēja enerģijas jauda un potenciāls

Mājsaimniecības materiālu patēriņš un atkritumu ražošana

Zaļās infrastruktūras teritoriālais sadalījums

Urbanizācija

Salīdzinot ar pārējo Eiropu, Latvija netiek uzskatīta par valsti ar augstu vispārējo spēju pielāgoties klimata pārmaiņām. Visa valsts ieņem visaugstāko vietu iedzīvotāju un publiskā sektora iestāžu zināšanu un informētības ziņā. Šķiet, ka Rīgas galvaspilsētas reģionam ir visaugstākā adaptācijas spēja tā ekonomikas un infrastruktūras dēļ.

Tomēr attiecībā uz atjaunojamās enerģijas ražošanu Latvijai ir lielisks vēja enerģijas ražošanas potenciāls. Arī Latvijas plašās mežsaimniecības un dabas teritorijas apvienojumā ar relatīvi zemo apdzīvotības blīvumu rada augstu zaļās infrastruktūras pārklājumu un iekšzemes materiālu patēriņu, kurus abus var uzskatīt par būtisku ieguvumu klimatadaptācijā.

Vispārējā spēja pielāgoties klimata pārmaiņām

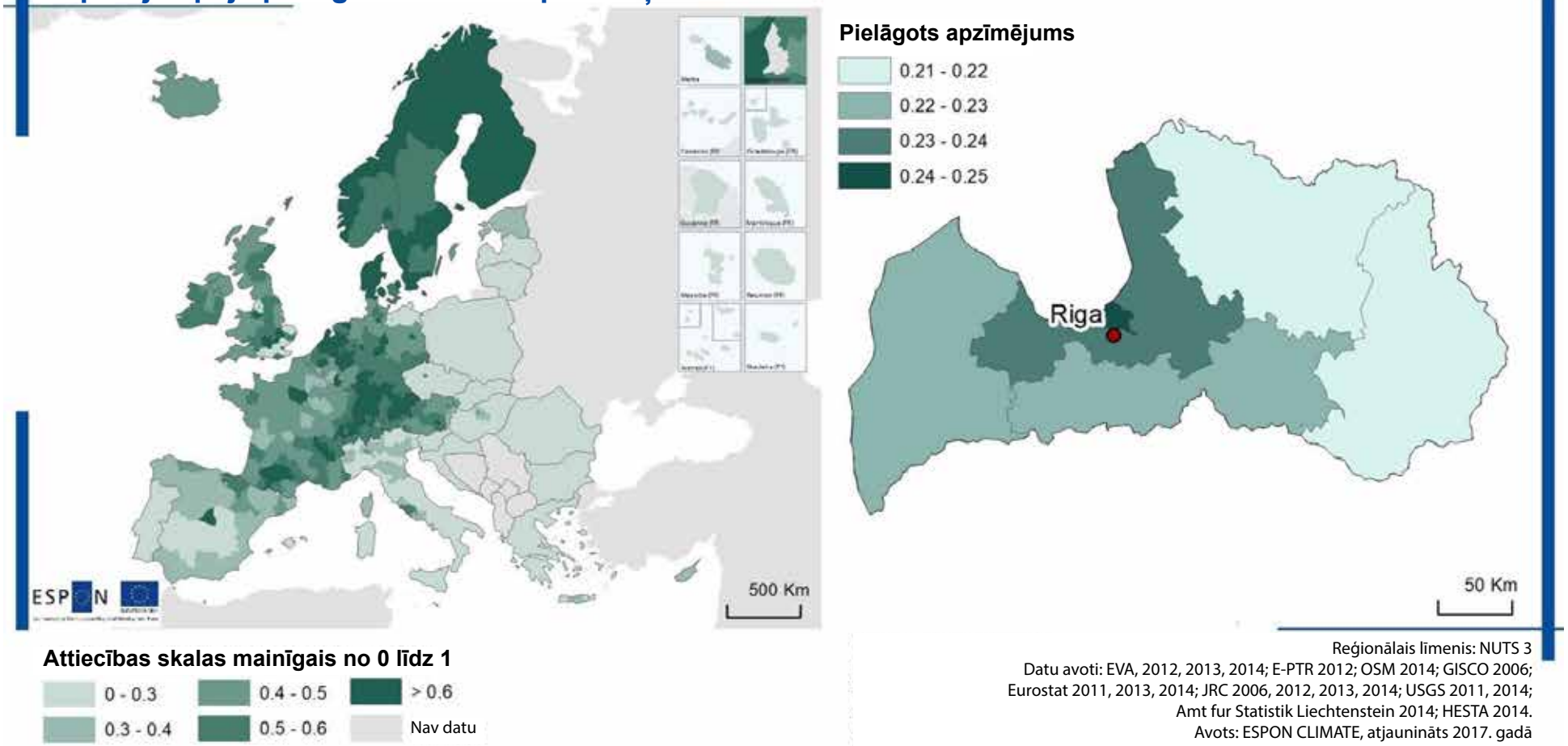

Reģionālais līmenis: NUTS 3
Datu avoti: EVA, 2012, 2013, 2014; E-PTR 2012; OSM 2014; GISCO 2006; Eurostat 2011, 2013, 2014; JRC 2006, 2012, 2013, 2014; USGS 2011, 2014; Amt fur Statistik Liechtenstein 2014; HESTA 2014.
Avots: ESPON CLIMATE, atjaunināts 2017. gadā

Šajā kartē attēlota Eiropas reģionu vispārējā pielāgotiesspēja 2017. gadā. Vispārējā pielāgotiesspēja ir salikts rādītājs, ko veido ESPON klimata projekta rādītāji (tostarp gada vidējā temperatūra, gada vidējais nokrišņu daudzums, pārplūšanas izmaiņas upju plūdu dēļ u.c.). Kopējā pielāgotiesspēja tiek aprēķināta kā svērts ekonomiskās spējas, infrastruktūras spējas, tehnoloģiskās spējas, zināšanu un informētības un institucionālās spējas apvienojums. Attiecībā uz šo rādītāju augsti rezultāti ir trīs veidu reģioniem — plašajām dabiskajām teritorijām Skandināvijā ar nedaudzām apdzīvotām vietām, valstu galvaspilsētām, kā arī Vācijas dienvidrietumiem, Austrijai un Nīderlandei.

Saskaņā ar *ESPON* veikto klimata modelēšanu (2015) Latvijas klimatadaptācijas spējas indekss svārstās no 0,20 līdz 0,25. Pētījuma zemākais rezultāts Latvijā ir saistīts ar zemām tehnoloģiskajām spējām, kuru vērtējums ir no 0,10 līdz 0,11. No otras puses, šķiet, ka Latvijai ir ievērojami augstāka pielāgotiesspēja iedzīvotāju zināšanu un informētības ziņā, kuras kopējais indekss ir 0,36. Reģionālās atšķirības pastāv ekonomiskās un infrastruktūras spējas atšķirību dēļ. Lai gan Rīgā ir salīdzinoši augstāki rādītāji attiecībā uz abām spējām (0,28 un 0,22), Rīgas plānošanas reģionam (0,28), Kurzemei (0,26) un Zemgalei (0,27) ir salīdzinoši augstāki rezultāti tikai attiecībā uz ekonomiskajām spējām.

Potenciālā vēja enerģija sauszemē un uzstādītā jauda 2015. gadā

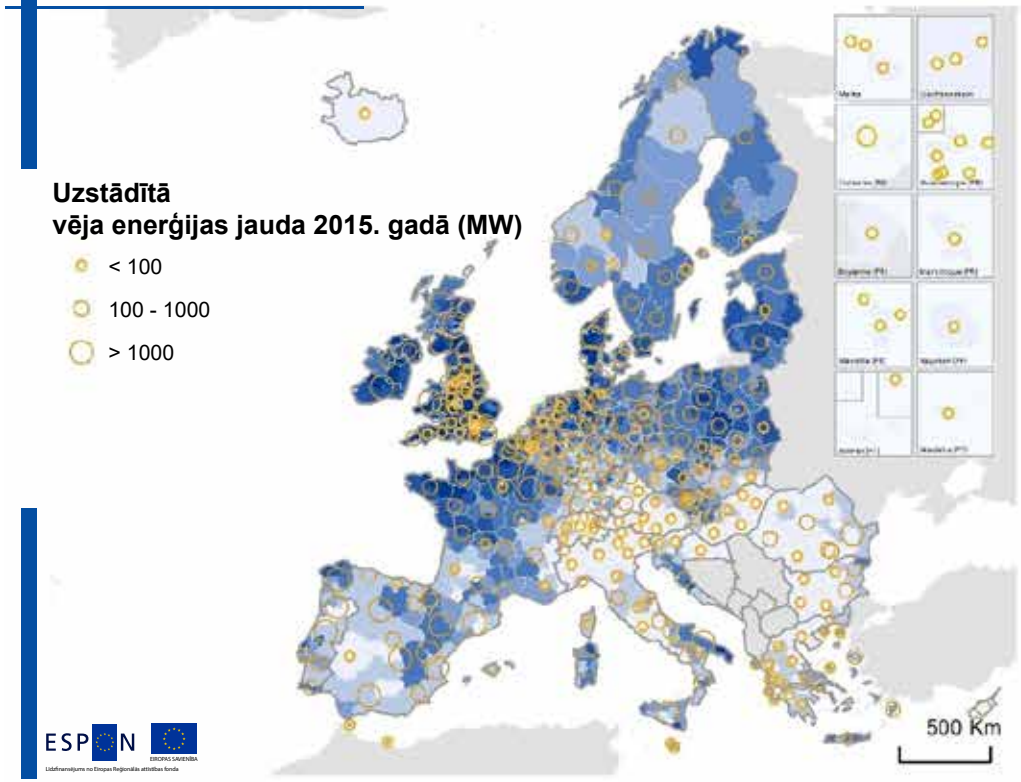

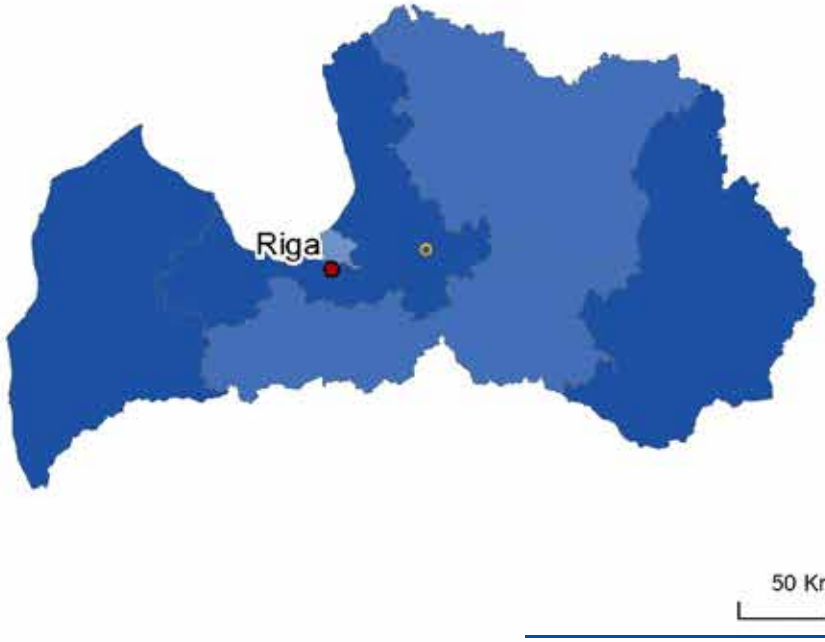

Vēja enerģijas potenciāls sauszemē (MW/km²)

0 - 1	1000 - 2000	2000 - 3000
1 - 500	500 - 1000	> 3000

Reģionālais līmenis: NUTS 2 UN NUTS 3
Avots: ESPON Locate, Territorial Futures, 2017
Datu avoti: Eiropas Komisija, JRC, EMHIRES datu kopas 1. daļa, vēja enerģijas ražošana, 2016

Vēja enerģija pašlaik ir otrs nozīmīgākais atjaunīgās enerģijas resurss (AER) Eiropas Savienībā. Kā tehnoloģija tā ir ievērojami uzlabojusies un ekonomiski ir kļuvusi ļoti konkurētspējīga. Vēja enerģijas potenciāls Eiropā ir milzīgs, tomēr bieži jāņem vērā arī sociālie un vides aspekti. Vislielākais potenciāls ir Ziemeļjūrā un Baltijas jūrā, Norvēģijas un Īrijas piekrastē, kā arī atsevišķās Dienvideiropas daļās. Ziemeļu un rietumu apvidos kopumā ir liels atkrastes potenciāls. Spānija un Ziemeļjūras valstis ir lielākās ražotājas sauszemē, savukārt Apvienotā Karaliste un Dānija nodrošina lielāko atkrastes produkciju.

Latvija ir viena no ES valstīm, kurās ir vislabākie apstākļi vēja enerģijas ražošanai sauszemē. Latvija pamazām sāka izmantot šo potenciālu 2015. gadā. 2018. gadā kopumā vēja enerģija Latvijā veidoja tikai 1,56 % no tās kopējās produkcijas, savukārt kopējā daļa Eiropā bija 9,3 %. Tomēr 54,69 % no Latvijas saražotās enerģijas tika iegūta no atjaunīgiem energoresursiem, salīdzinot ar 30,15 % Eiropā, kas Latviju nostāda labvēlīgā situācijā. Noslēgumā jāsecina, ka pašlaik Latvija ir labvēlīgā situācijā atjaunīgo energoresursu ražošanā, ko lielā mērā nodrošina elektroenerģija no hidroelektrostacijām (39,06 % no kopējā saražotā apjoma 2018. gadā). Tādējādi tās sauszemes vēja enerģijas potenciāls ir nozīmīgs aktīvs, lai paplašinātu atjaunīgo energoresursu ražošanu nolūkā sasniegt zaļā kursa 2030. gada mērķus.

Iekšzemes materiālu patēriņš (IMP) uz vienu iedzīvotāju 2014. gadā

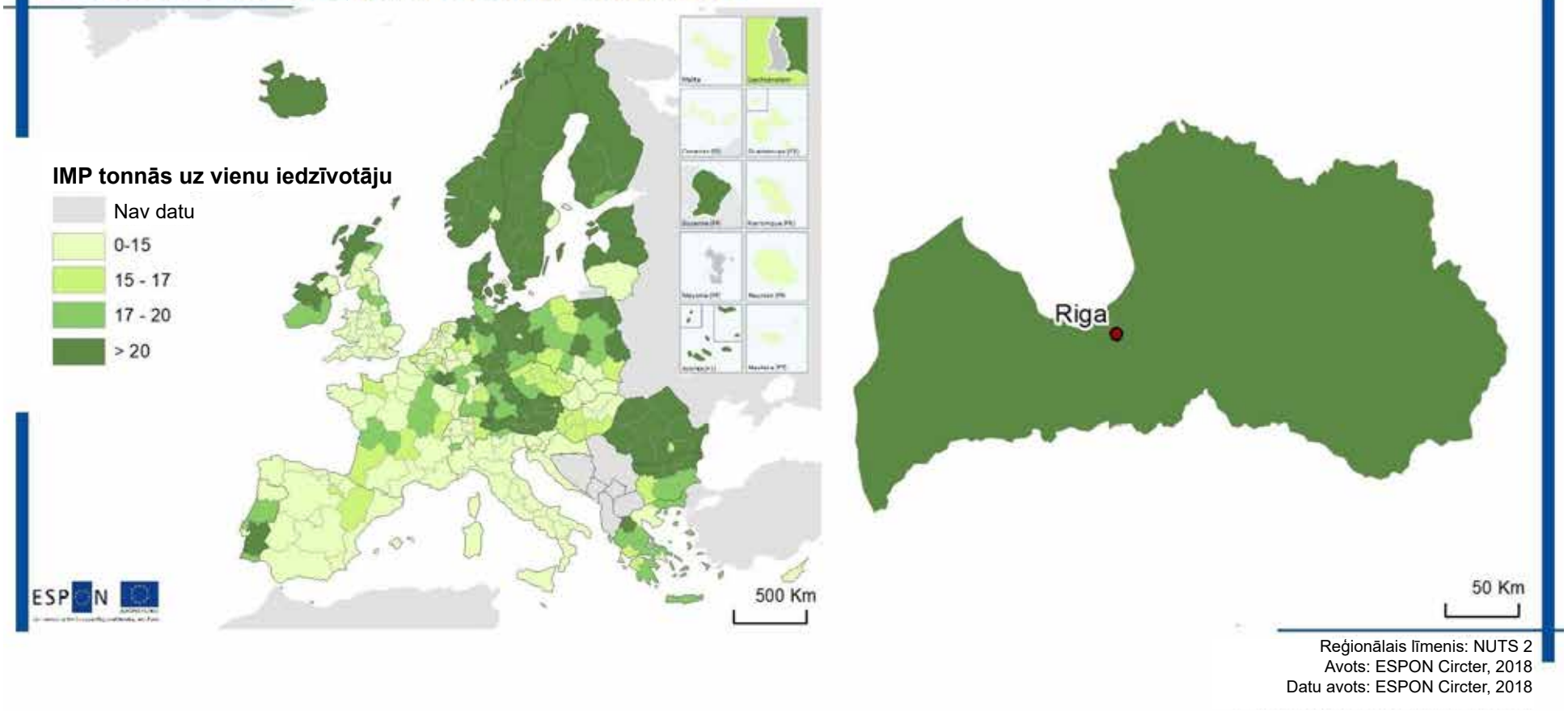

Reģionālais līmenis: NUTS 2
Avots: ESPON Circter, 2018
Datu avots: ESPON Circter, 2018

Lai varētu apspriest aprites ekonomikas potenciālu, materiālo resursu izlietojumu var mērīt iekšzemes materiālu patēriņa tonnās uz vienu iedzīvotāju. Eiropā ir dažas atšķirības, un augsts patēriņš ir Ziemeļvalstīs, Igaunijā, Latvijā, Austrijā, Rumānijā, kā arī atsevišķās Vācijas, Polijas un Portugāles daļās. Augsts patēriņš bieži ir saistīts ar dabas resursu izmantošanu (piemēram, mežsaimniecībā, kalnrūpniecībā un lauksaimniecībā) vai ne tik blīvi apdzīvotām teritorijām (piemēram, tāpēc, ka būvniecībai un infrastruktūrai paredzētie materiāli tiek sadalīti mazākam cilvēku skaitam). Arī lielpilsētu un galvaspilsētu teritorijās mēdz būt zemāki patēriņa rādītāji.

Saskaņā ar *ESPON Circter* projektu (2018) Latvijā 2014. gadā iekšzemes materiālu patēriņš uz vienu iedzīvotāju bija vairāk nekā 20 tonnas. Šo lielo apmēru var saistīt galvenokārt ar diviem faktoriem. Pirmais ir vietējo dabas resursu izmantošana. Latvijā ir spēcīga mežsaimniecības nozare un augsts ražīgums lauksaimniecības nozarē. Otrs faktors ir tas, ka Latvijā ir īpaši zems iedzīvotāju blīvums salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm. Tādējādi nepieciešamie celtniecības un infrastruktūras materiāli tiek sadalīti mazākam cilvēku skaitam, palielinot iekšzemes materiālu patēriņu uz vienu iedzīvotāju.

Zaļās infrastruktūras teritoriālais sadalījums 2012. gadā

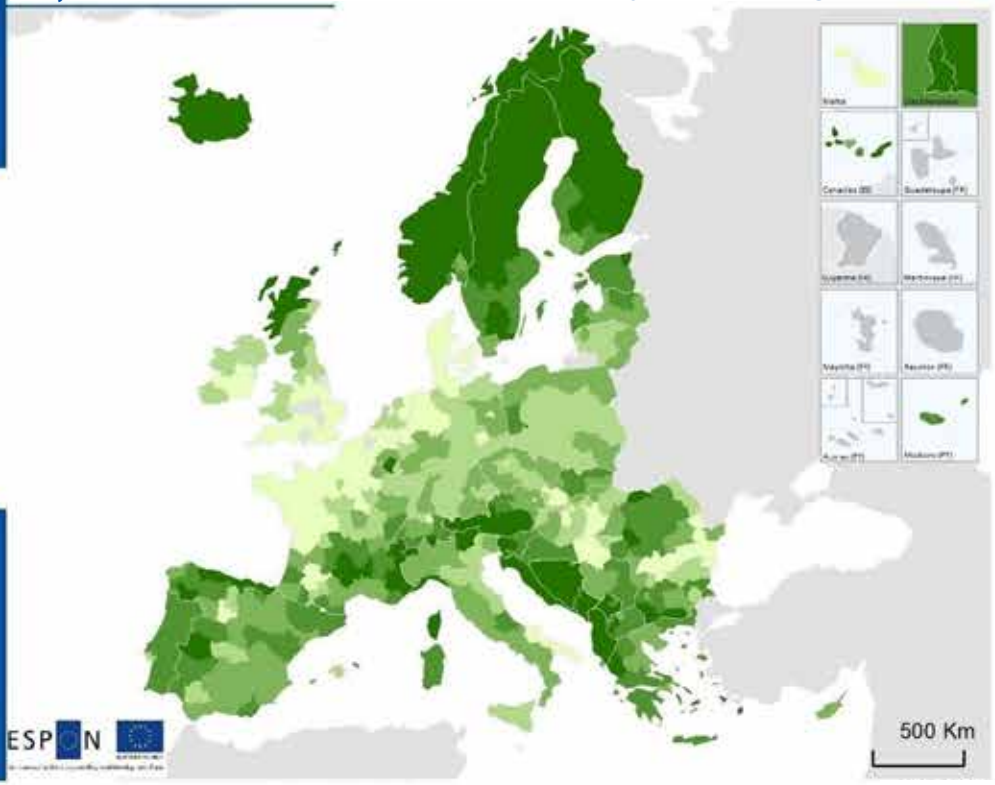

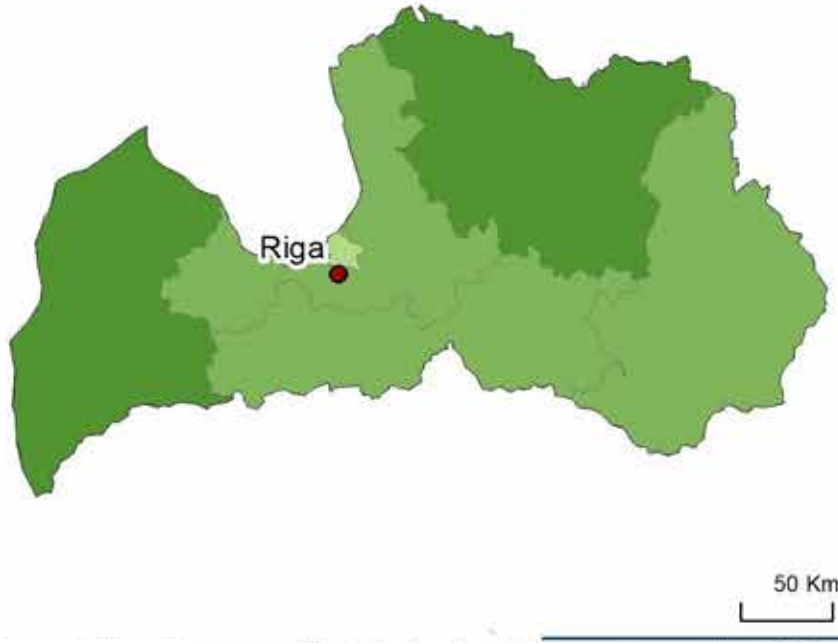

Zaļās infrastruktūras pārklājums (%)

< 20 | 20 - 40 | 40 - 60 | 60 - 80 | > 80

Reģionālais līmenis: NUTS 2 un NUTS 3
Avots: ESPON GRETA (2019)

Šis rādītājs parāda zaļās infrastruktūras pārklājuma procentuālo daļu katrā NUTS 2 vai NUTS 3 līmeņa reģionā Eiropā. Zaļās infrastruktūras noteikšanai izmantotas Corine zemes seguma kartes ar izšķirtspēju 1 ha (100 m x 100 m).

Zaļā infrastruktūra ir stratēģiski plānots dabisko un daļēji dabisko teritoriju tīkls ar papildu vides elementiem, kas ir izveidots un tiek pārvaldīts, lai sniegtu plašu ekosistēmu pakalpojumu klāstu. Tajā iekļautas zaļās zonas un citas fiziskas iezīmes sauszemes (tostarp piekrastes) un jūras teritorijās. Zaļās infrastruktūras telpiskais izvietojums skaidri atspoguļo iedzīvotāju blīvumu, infrastruktūras attīstību, klimatiskos un topogrāfiskos apstākļus, kā arī lauksaimniecības platību sadalījumu ES teritorijā. Zaļās infrastruktūras pārklājums ir viszemākais reģionos Francijas ziemeļrietumos un Vācijā, Apvienotās Karalistes dienvidaustrumos un Īrijā, kā arī Dānijā. Tas ir salīdzinoši augsts Ziemeļvalstīs, Balkānu valstīs pie Adrijas jūras un Alpu austrumu reģionā.

Zaļās infrastruktūras pārklājums 2012. gadā Latvijā bija apmērā no 36 % (Rīgā) līdz 63 % (Vidzemē). Salīdzinot ar pārējo Eiropu, Latvijā ir par vidējo augstāks zaļās infrastruktūras pārklājums. Ir svarīgi norādīt, ka *ESPON GRETA* projektā tika iekļautas tikai *Corine* zemes seguma kartes ar 1ha izšķirtspēju, kas nozīmē, ka zaļā infrastruktūra, kas ir mazāka par 1ha, netiek ņemta vērā. Lai gan Latvijā ir daži ievērojami nacionālie parki, piemēram, Gaujas nacionālais parks un Rāznas nacionālais parks, spēcīgā aktivitāte ilgtspējīgas mežsaimniecības jomā būtiski ietekmē tās augsto zaļās infrastruktūras pārklājumu.

Urbanizācija laika posmā no 2014. līdz 2018. gadam katrā NUTS 3 reģionā

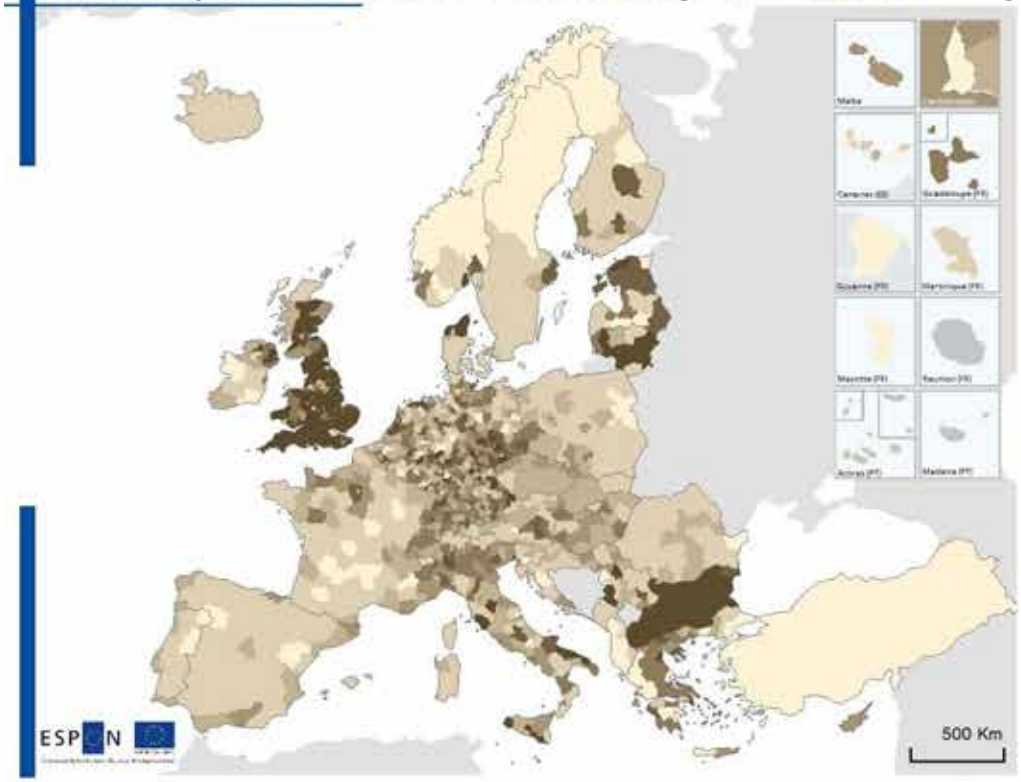

Urbanizācijas koeficients (‰)

< 1 | 1 - 5 | 5 - 10 | 10 - 20 | 20 - 50 | 50 - 100 | > 100

Vietējais līmenis: NUTS 3
Datu avoti: Eurostat (2018)
Aprēķini un apstrāde, ko veic AMRP, UGhent

Šīs kartes apstrādei izmantotie dati ir balstīti uz iedzīvotāju blīvuma karti ar rastra šūnām 1 kv. km lielumā, kas vietējās administratīvās vienības iedala trīs kategorijās: lauku apvidos (<300 iedzīvotāji/km2), pilsētās un piepilsētās (300–1500 iedzīvotāji/km2) un lielpilsētās (1500 iedzīvotāji/km2). Šajā kartē katram NUTS 3 reģionam ir norādīta mainīto platību summa, no lauku teritorijas kļūstot par pilsētu/priekšpilsētu, no lauku teritorijas, kļūstot par lielpilsētu un no pilsētas/priekšpilsētas kļūstot par lielpilsētu, dalīta ar reģiona kopējo platību

Šajās kartēs izmantotie dati iegūti no Komisijas Ģeogrāfiskās informācijas sistēmas (*GISCO*). Klasifikācijas pamatā ir iedzīvotāju blīvums, nevis apbūves blīvums. Kartē attēlotas iedzīvotāju blīvuma izmaiņas. Vistumšāk iezīmētajos reģionos ir vislielākais blīvuma pieaugums, lauku apvidiem kļūstot par pilsētām un pilsētām kļūstot par lielpilsētām. Piemēram, lielas lauku teritoriju daļas ir blīvi apdzīvotas, kļūstot par pilsētām, vai pilsētas ir blīvi apdzīvotas, kļūstot par lielpilsētu teritorijām Apvienotajā Karalistē, Lietuvā un jo īpaši Bulgārijā. Kopumā šādi blīvuma pieauguma procesi Eiropā ir izkliedēti. Katrā dalībvalstī ir novērojams cits modelis, kas, visticamāk, ir saistīts ar demogrāfiskajiem procesiem, kas tajā norisinājās no 2014. līdz 2018. gadam.

Latvijā lielākās iedzīvotāju blīvuma tendences, kas izraisīja pāreju no lauku teritorijām uz pilsētām vai no pilsētām uz lielpilsētu teritorijām, vērojamas Latgales (73 ‰), Rīgas (40 ‰) un Rīgas plānošanas (28 ‰) *NUTS* reģionos. Blīvuma pieauguma process Rīgā un Rīgas plānošanas reģionā kā tendence ir salīdzināms ar pārējo Eiropu, kur galvaspilsētas reģionos iedzīvotāju skaitam ir tendence palielināties salīdzinājumā ar pārējo valsti. Blīvuma pieaugums Latgales reģionā varētu būt saistīts ar salīdzinoši zemo atalgojumu lauku apvidos un zemāku infrastruktūras pieejamību, lai piekļūtu sociālajiem un ekonomiskajiem centriem. Tas varētu izraisīt migrāciju no lauku apvidiem uz reģiona pilsētu aglomerāciju [2].

Fiziskā un digitālā sasniedzamība

Globālā sasniedzamība

e-pārvaldes darbība

Platjoslas piekļuve un ātrdarbīgs internets

Latvijas ģeogrāfiskais stāvoklis ES ir nedaudz perifērisks, tāpēc nav pārsteidzoši, ka valsts pozīcija globālajā sasniedzamības rādītājā ir visnotaļ zema. Taču globālais sasniedzamības rādītājs Latvijai arī uzrāda augstākās vērtības salīdzinājumā ar abām pārējām Baltijas valstīm (Igauniju un Lietuvu). Salīdzinoši jaunā lidosta “Rīga”, kuras priekšrocība ir nacionālās aviokompānijas *AirBaltic* bāze, darbojas kā nozīmīgs mezgls starp Ziemeļeiropu un valstīm uz austrumiem no Baltijas.

Visbeidzot, Latvija ir viena no līderēm e-pārvaldes saziņas un pakalpojumu jomā, ko veicina platjoslas piekļuves un ātrdarbīga interneta plašais pārklājums.

Globālā sasniedzamība un galvenās lidostas

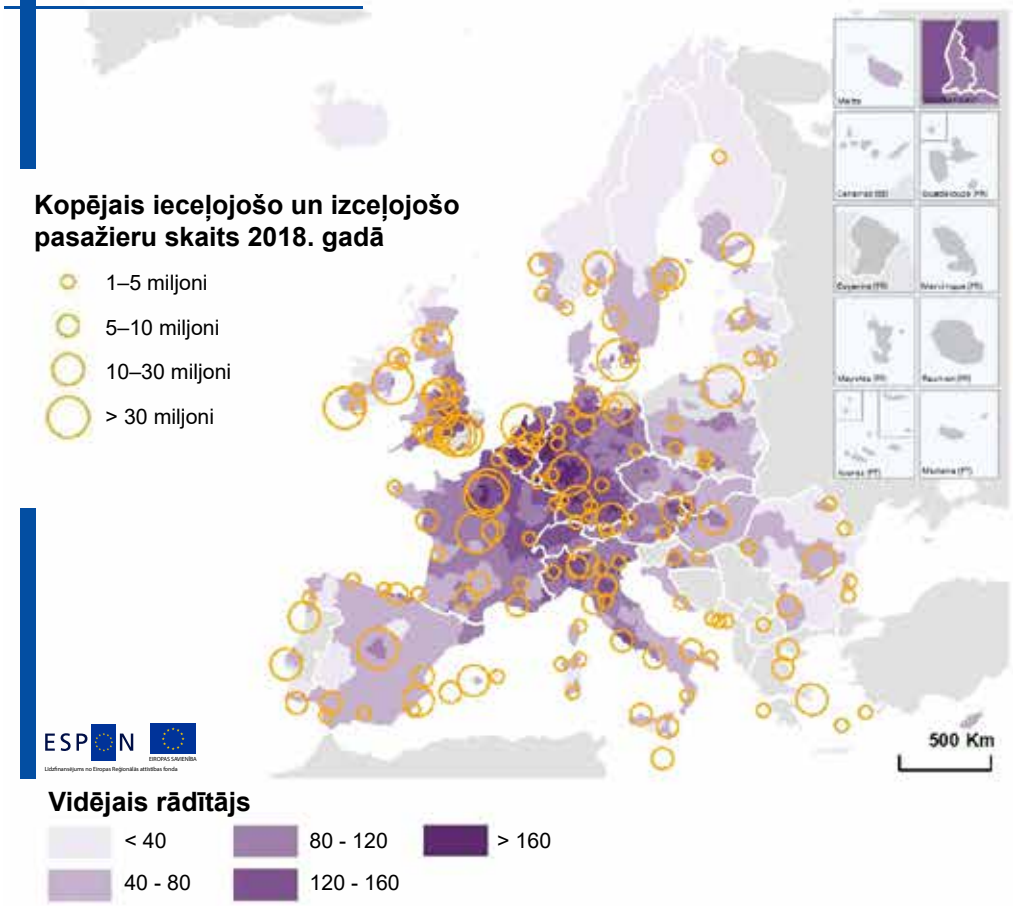

Pasažieru skaits:
Līmenis: Lidostas
Avots: Eurostat, 2020

Sasniedzamības rādītājs:
Rādītājs tiek aprēķināts kā vidējais rādītājs Spiekermann & Wegener pētījumā (2014), apvienojot sasniedzamību pa autoceļiem, dzelzceļu un gaisu.
Avots: ESPON S1W, 2014 I Līmenis: NUTS 3

Daudzas lidostas apvienojumā ar blīvu dzelzceļa infrastruktūru nodrošina augstu globālo sasniedzamību, kas koncentrēta Centrāleiropā un Rietumeiropā. Gaisa transports ir svarīgs globālajai savienojamībai gan kontinentālajā Eiropā, gan starpkontinentālajos ceļojumos. Dažu pēdējo gadu laikā gaisa transports ES ir ievērojami pieaudzis. 2018. gadā ES iekšējā gaisa transporta īpatsvars bija 46 % no kopējā gaisa transporta ES, gaisa transporta īpatsvars ārpus ES bija 37 %, savukārt valstu iekšzemes lidojumu īpatsvars bija 16 %. Londona, Parīze, Amsterdama, Frankfurte un Madride ir galvenie globālie centri Eiropā.

Pēdējā laikā lielākais gaisa satiksmes pieaugums vērojams Lietuvā, Latvijā, Polijā un Slovākijā. Lidosta "Rīga" ir lielākā un noslogotākā lidosta Baltijas valstīs. Pirms Covid-19 pandēmijas sākuma tās darbība un ceļotāju skaits pieauga, lai gan Eiropas mērogā satiksme joprojām bija salīdzinoši ierobežota. Lidostas "Rīga" priekšrocība ir tāda, ka diezgan jaunā lidosta atrodas tuvu Rīgas centram un vecpilsētai, kas ir galvenie tūristu intereses objekti. Turklāt Latvijas nacionālajai aviokompānijai *AirBaltic* ir daudz savienojumu no Rīgas un uz to, tostarp austrumu virzienā, tāpēc Rīga zināmā mērā darbojas kā centrs starp ziemeļrietumu Eiropu un Krieviju, kā arī citām austrumu valstīm.

E-pārvaldes darbības reģionālā tipoloģija

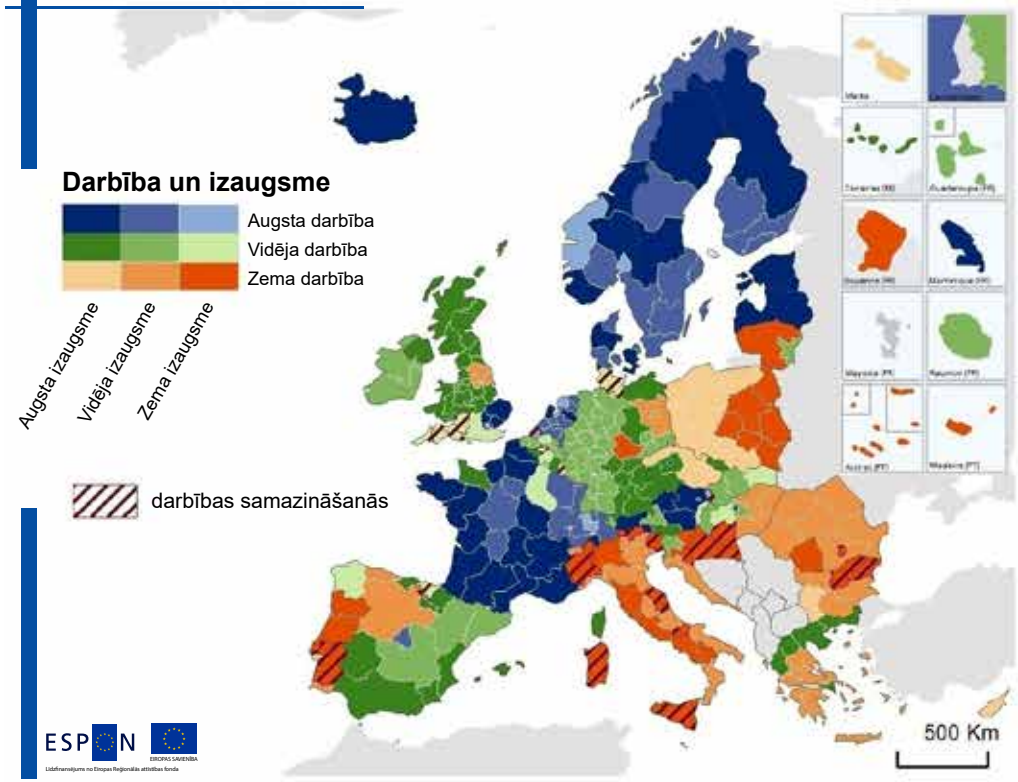

Kartē attēlots to cilvēku īpatsvars, kuri 2019. gadā ir sazinājušies ar publiskā sektora iestādēm tiešsaistē, un ikgadējās izmaiņas 2014.–2019. gadā. Iesvītrotajos reģionos laika posmā no 2014. līdz 2019. gadam izaugsme bija negatīva.

Reģionālais līmenis:
NUTS 1 / NUTS 2
Avots: ESPON ETSG (2019)
Datu avots: Eurostat, 2020

Digitālā pārkārtošanās ir būtiski svarīga sociālekonomiskās izaugsmes nākotnei Eiropā. ES e-pārvaldes rīcības plāna mērķis ir nodrošināt atklātas un efektīvas valdības, visiem iedzīvotājiem un uzņēmumiem pieejamus sadarbspējīgus digitālos publiskos pakalpojumus un infrastruktūras bāzi digitālās savienojamības atbalstīšanai. Ziemeļvalstu pilsētās kopumā ir augsta e-pārvaldes darbība, e-pārvaldes produktiem tiekot izstrādātiem straujāk. Dienvideiropas un Austrumeiropas pilsētās ir zema aktivitāte gan attiecībā uz digitālo sabiedrisko pakalpojumu izstrādi, gan izmantošanu. Turklāt pilsētas, kurās ir vairāk nekā 500 000 iedzīvotāju, uzņemas lielāku atbildību par digitālo pakalpojumu sniegšanu, tādējādi apliecinot lielāku pakalpojumu daudzveidību, savukārt pilsētas, kurās ir mazāk nekā 250 000 iedzīvotāju, sniedz mazāk e-pārvaldes pakalpojumu.

Kopā ar Ziemeļvalstīm Latvija ir starp vadošajām valstīm e-pārvaldes darbībā un pakalpojumu sniegšanā. Veiksmīgas daudzlīmeņu digitālās pārvaldības sistēmas izveide ir krietni pavirzījusies uz priekšu. Tā rezultātā uzlabojas koordinācija starp administratīvajiem līmeņiem un tiek taisnīgi iesaistīts privātais sektors, kas ir ieinteresēts vai var piedalīties jaunu pakalpojumu veidu kopradīšanā un nodrošināšanā. Kā parādīts nākamajā kartē, Latvija tiek uzskatīta par vienu no valstīm ar ātrāko interneta pieslēgumu pasaulē. Tomēr kopējais to mājsaimniecību īpatsvars, kurām ir platjoslas piekļuve, joprojām ir mazāks nekā vidēji Eiropā, kas varētu liecināt par pašreizējām grūtībām radīt vienlīdzīgas e-pārvaldes iespējas visā Latvijā.

Platjoslas piekļuve mājsaimniecībās un ātrdarbīga interneta pārklājums

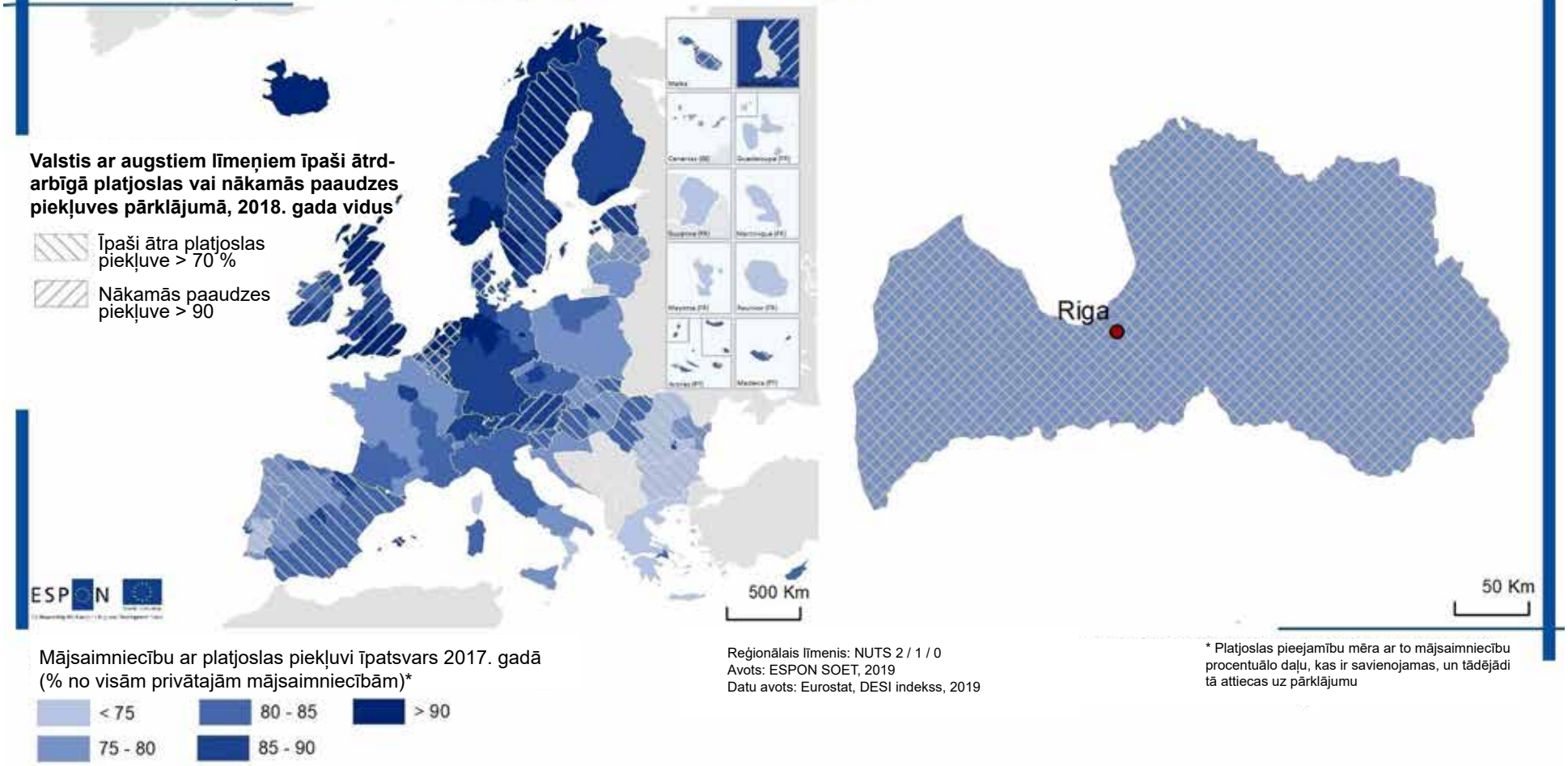

Platjoslas piekļuve un ātrgaitas internets tiek uzskatīti par būtiskiem turpmākai konkurētspējai, savienojamībai un integrācijai. ES 2025. gada mērķrādītāji ir vērsti uz to, lai nodrošinātu ātrus savienojumus skolām, galvenajiem sabiedriskajiem pakalpojumiem, sabiedriskā transporta mezgliem un digitāli intensīviem uzņēmumiem un vismaz 100 Mb/s visām Eiropas mājsaimniecībām. 2017. gadā piekļuve ātram platjoslas savienojumam bija vairāk nekā 70 % Zviedrijā, Dānijā, Igaunijā, Latvijā, Nīderlandē, Spānijā, Portugālē, Slovēnijā, Slovākijā, Ungārijā, Rumānijā un Bulgārijā. Piekļuve nākamās paaudzes platjoslas piekļuvei pārsniedza 90 % Apvienotajā Karalistē, Dānijā, Nīderlandē, Latvijā un Austrijā. To mājsaimniecību īpatsvars, kurām ir platjoslas piekļuve, vislielākais bija Centrāleiropā un Ziemeļeiropā.

Kopš 1999. gada Latvijā ir ievērojami pieaudzis interneta pārklājums. Lai gan piekļuve internetam pirmajos gados izmaksāja dārgi, līdz 2008. gadam cenas ievērojami samazinājās. Pašlaik Latvija ir pazīstama kā viena no valstīm ar ātrāko interneta piekļuvi pasaulē un augstiem rādītājiem īpaši ātrdarbīgā platjoslas un nākamās paaudzes piekļuves pārklājumā. Tomēr to mājsaimniecību īpatsvars, kurām ir platjoslas piekļuve, Latvijā no 2014. gada (73 %) līdz 2018. gadam (79 %) pieauga lēnāk nekā citos Eiropas reģionos. Šis nepilnīgais pārklājums nesen bija īpaši pamanāms Covid-19 dēļ, kad skolām bija jāsāk mācīt tiešsaistē. Pašlaik tiek izvērtēta jauna politika — Digitālās transformācijas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam —, lai uzlabotu situāciju.

Ekonomika

Potenciālais IKP uz vienu iedzīvotāju 2030. gadā

Reģionālā inovācija

Papildu ārvalstu tiešo ieguldījumu (ĀTI) ieplūšana Eiropā

Latvija ir maza, atvērta ekonomika. Eksports veido vairāk nekā pusi no tās IKP. Ģeogrāfiskā novietojuma dēļ tranzīta pakalpojumi ir ļoti attīstīti, tāpat arī koksnes un kokapstrādes, lauksaimniecības un pārtikas produktu, mašīnbūves un elektronikas ražošanas nozares. Latvijas zemais dzimstības līmenis un iedzīvotāju skaita samazināšanās ir galvenie izaicinājumi tās ekonomiskajai dzīvotspējai ilgtermiņā.

Latvijas ekonomikas IKP pieaugums 2006.–2007. gadā bija vairāk nekā 10 % gadā, taču 2008. gadā notika spēcīga lejupslīde. Otrās lielākās bankas sabrukums izraisīja IKP samazināšanos par vairāk nekā 14 % 2009. gadā, un, neraugoties uz spēcīgo izaugsmi kopš 2011. gada, ekonomika reālā izteiksmē atgriezās pirmskrīzes līmenī tikai 2017. gadā. Paredzams, ka Latvijas IKP attīstība 2030. gadā būs par 0–50 % zemāka nekā vidējās reģionālās IKP izmaiņas Eiropas Savienībā.

Reģionālā IKP izmaiņas salīdzinājumā ar ES vidējo rādītāju (pamatscenārijs 2030. gadam)

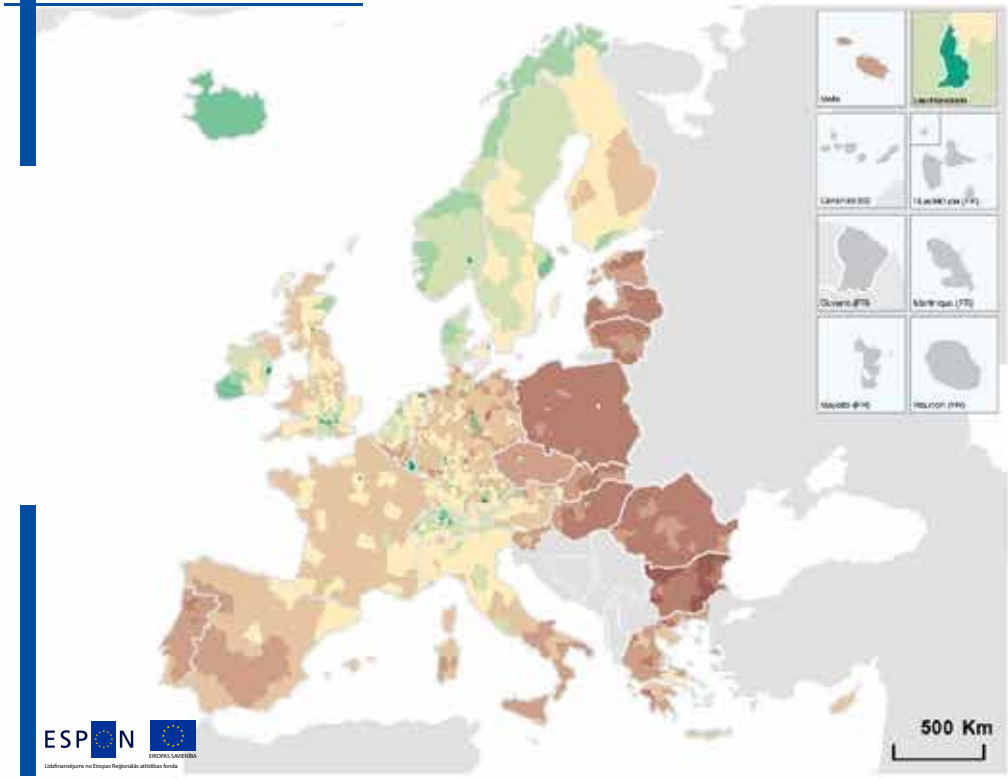

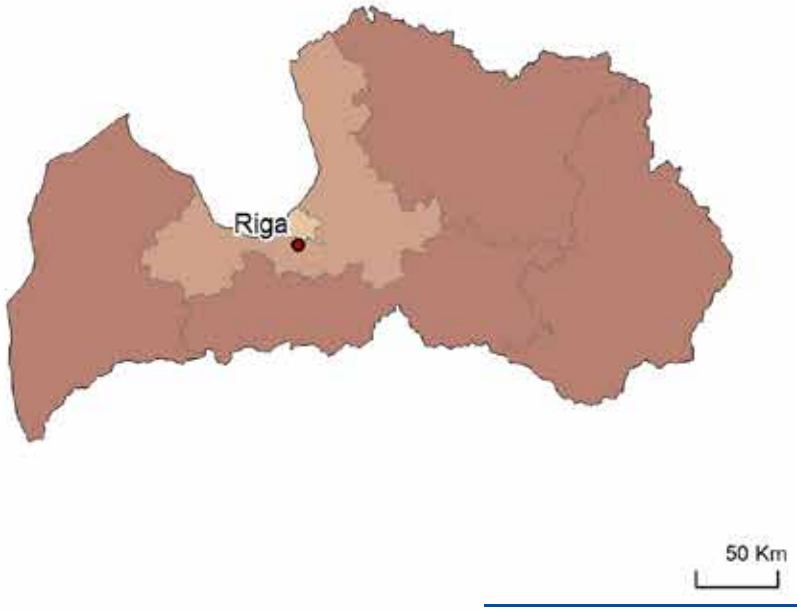

IKP uz vienu iedzīvotāju izmaiņas 2030. gadā (%)

- Zem -75
- no -75 līdz -50
- no -50 līdz -25
- no -25 līdz 0
- no 0 līdz 25
- no 25 līdz 50
- no 50 līdz 75
- no 75 līdz 100
- no 100 līdz 125
- Virs 125
- Nav datu

Reģionālais līmenis: NUTS 3
Avots: ESPON ET2050 (2015)

Potenciālais IKP uz vienu iedzīvotāju 2030. gadā tiek aprēķināts procentos salīdzinājumā ar ES prognozēto vidējo rādītāju (= 100) saskaņā ar pamatscenāriju. Šajā scenārijā tiek pieņemts, ka pašreizējās tendences un politika saglabāsies arī nākotnē.

Pamatojoties uz pašreizējiem novērojumiem, Eiropas sociālekonomiskās attīstības prognozes zināmā mērā paliks asimetriskas. Paredzams, ka pašreizējo līdzsvara trūkumu veicinās ekonomikas atveseļošanās ar augstu bezdarba līmeni, kas daļēji ir saistīts ar finanšu nozares lomu ekonomiskās izaugsmes radīšanā un daļēji ar tehnoloģisko progresu, kas maina darba tirgus vajadzības, — to atspoguļo arī atšķirības mājsaimniecībām pieejamajos ienākumos. Eiropā palielinās atšķirības starp ziemeļu un dienvidu reģioniem, kā arī starp reģioniem valstu teritorijās. Gaidāms, ka šīs atšķirības saglabāsies arī nākamajā desmitgadē. Tomēr augstais relatīvais līmenis tikai lēnām izpaužas augstajos absolūtajos konverģencei nepieciešamajos skaitļos (IKP uz vienu iedzīvotāju aug straujāk nekā bagātākās ekonomikās).

Latvija izceļas kā Austrumeiropas valsts, ko vissmagāk skāra globālā finanšu krīze, — laikā no 2008. līdz 2010. gadam Latvija zaudēja aptuveni 25 procentus no IKP. Ekonomiskā izaugsme Latvijā atsākās 2010. gada otrajā pusē. Tomēr saskaņā ar *ESPON ET2050* prognozēm paredzams, ka Latvijas IKP izmaiņas 2030. gadā būs par 0–50 % zemākas nekā vidējās reģionālās IKP izmaiņas ES. Sabiedrības novecošanās, visticamāk, radīs dziļas sociālās un ekonomiskās sekas visā Eiropā, jo īpaši Latvijā un pārējās Baltijas valstīs. Arī gados jaunāko iedzīvotāju emigrācija un ar to saistītā intelektuālā darbaspēka aizplūšana veicina nevēlamas izmaiņas Latvijas IKP (*ESPON ET2050*).

Reģionālais inovāciju pārskats 2019

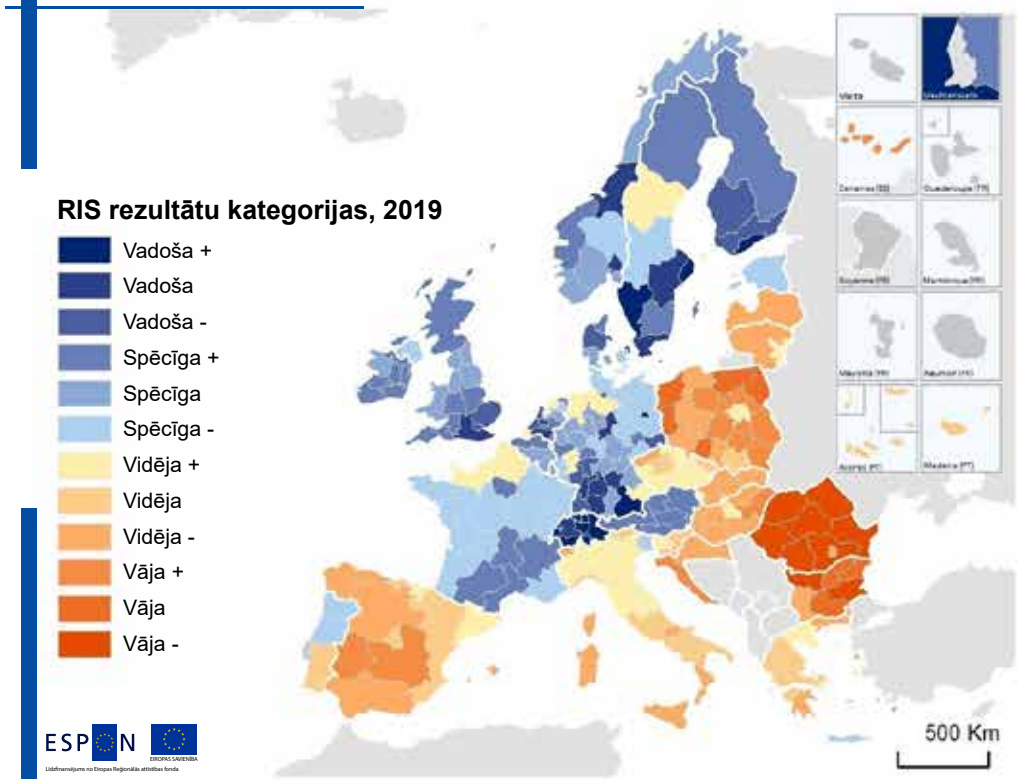

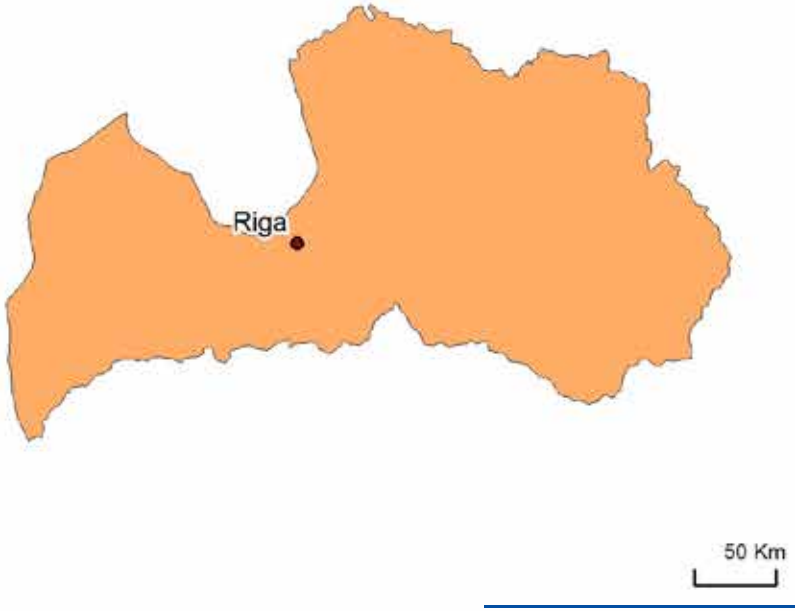

Reģionālais līmenis: NUTS 1 / NUTS 2 / NUTS 3 (2013. gada versija)
Avots: ESPON SOET, 2019
Datu avots: Reģionālais inovāciju pārskats, 2019

Svarīgi ir tiekties uz tehnoloģiskām pārmaiņām un būt priekšgalā inovāciju, pētniecības un attīstības jomā. Šie faktori, tāpat kā pētniecības rezultātu un inovāciju izmantošana, Eiropā ir ļoti atšķirīgi. Lai gan dažos reģionos atrodas lieli pētniecības un inovācijas centri, citos reģionos ir labi savienoti uzņēmēji, kas spēj pārvērst inovācijas jaunās vai uzlabotās precēs un pakalpojumos. Reģionālo inovāciju rezultāti laika gaitā ir uzlabojušies, un gandrīz visi reģioni ES ziemeļu un rietumu daļā 2019. gadā Reģionālajā inovāciju pārskatā (*RIS*) tiek klasificēti kā līderi vai esoši spēcīgā pozīcijā. No otras puses, lielākā daļa reģionu Austrumeiropā un Dienvideiropā ir iekļauti vidējā vai zemā kategorijā.

Latvija ir to valstu kategorijā, kas 2019. gada Reģionālajā inovāciju pārskatā klasificētas "vidējā" kategorijā. Tādējādi Latvija (kopā ar Lietuvu) ir zemākā pozīcijā nekā pārējās valstis ES ziemeļu daļā. Latvijas inovāciju profilu var raksturot kā "radošu imitāciju". Salīdzinoši augstais izglītības līmenis Latvijā liek domāt, ka valsts inovācijas profilu varētu paaugstināt, neskatoties uz emigrāciju (un ar to saistīto intelektuālā darbaspēka aizplūšanu), kas, iespējams, palēnina inovācijas valstī. Tomēr ir pazīmes, kas liecina, ka emigranti ir nedaudz mazāk kvalificēti nekā pārējie iedzīvotāji, kas apstiprina paliekošu spēju uzlabot inovāciju.

Papildu ĀTI ieplūšana Eiropas reģionos 2003.–2015. gadā

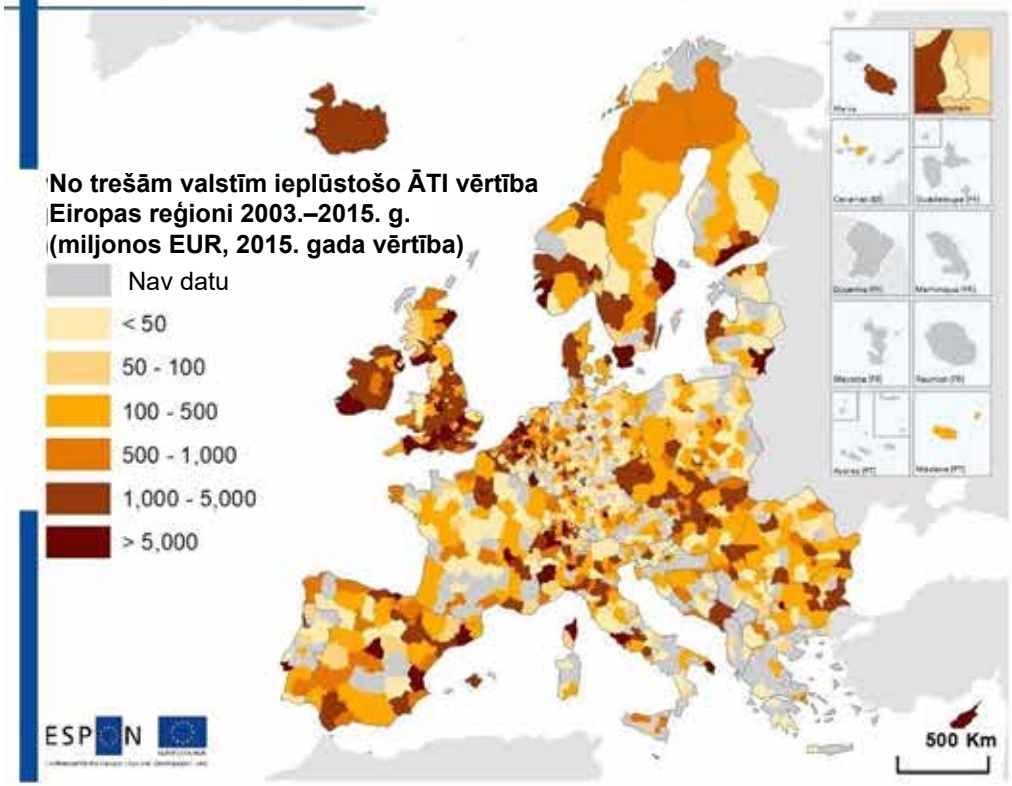

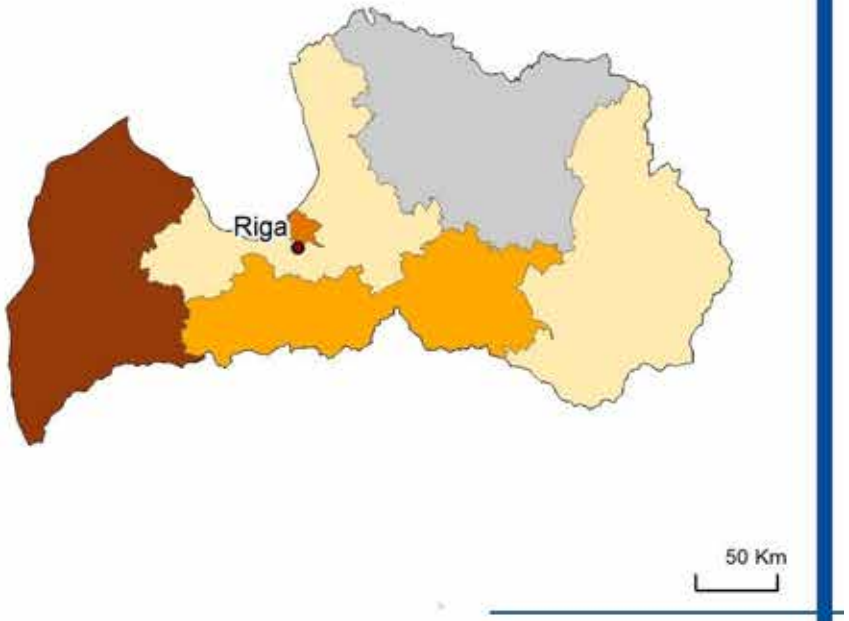

Reģionālais līmenis: NUTS 3
Avots: The world in Europe, global flows towards Europe, 2017
Datu avots: Copenhagen Economics, pamatojoties uz BvD'S Zephyr un Financial Times datubāzēm, 2016

Darījuma vērtība ar izcelsmi ārpus Eiropas — gan jaunie projekti, gan pārpirkšanas un apvienošanās darījumi (aptuveni pusei no pārpirkšanas un apvienošanās darījumiem nebija paziņotās darījuma vērtības, kopējā darījuma vērtība tiek ziņota par tiem jaunajiem un pārpirkšanas un apvienošanās projektiem, kuriem ir paziņota darījuma vērtība)

Ārvalstu tiešie ieguldījumi (ĀTI) tiek uzskatīti par galveno ekonomiskās izaugsmes faktoru. Parasti galvaspilsētu metropoles reģioni vairāk piesaista ĀTI. Šajā kartē attēlotas jaunizveidošanas ieguldījumu (*greenfield investments*) plūsmas no valstīm ārpus ES 2003.–2015. gadā. Šādi ieguldījumi tiek veikti, kad jauns ārvalstu uzņēmums sāk darbību reģionā un izveido jaunas ražotnes, piemēram, lai piekļūtu jauniem tirgiem vai samazinātu ražošanas izmaksas. Šāda veida ĀTI stimulē saimniecisko darbību būvniecības posmā un paplašina reģiona kapitālu. Jaunizveidošanas ieguldījumi parasti tiek veikti jaunietekmes ekonomikās ar augošiem tirgiem vai valstīs ar lielu resursu bagātību, un tie biežāk tiek veikti lauku vai nomaļos reģionos. ĀTI no trešām valstīm Eiropā ienes jaunu kapitālu, stimulē nodarbinātību un palielina vietējo uzņēmumu produktivitāti.

Tāpat kā lielākajā daļā ES valstu, arī Latvijā ĀTI plūsmas pēc iestāšanās ir nepārtraukti palielinājušās, augstāko punktu sasniedzot 2007. gadā. Kopš 2008. gada ĀTI kopumā ir samazinājušies. Saskaņā ar Latvijas Bankas datiem lielākā daļa ieguldījumu no valstīm, kas nav ES dalībvalstis, ir no Krievijas, veidojot 11 % no kopējiem ES iekšējiem un ārējiem ĀTI kopā [3]. Trešo valstu ĀTI plūsmu lielākais īpatsvars ir Kurzemes *NUTS* reģionā, kam seko galvaspilsēta Rīga. Kurzemē Liepājas speciālā ekonomiskā zona un Ventspils brīvosta ir piesaistījušas daudz ārvalstu investīciju un jaunu uzņēmumu. Abas ostas atrodas ļoti izdevīgās vietās, ir savienotas ar transporta infrastruktūru un ziemā neaizsalst. Svarīgākās nozares šajā reģionā ir transports un sakari, tirdzniecība, mašīnbūve un elektronikas ražošana[4].

ESPON ETSG

4 rue Erasme, L-1468 Luksemburga
Tālrunis: +352 20 600 280
E-pasts: info@espon.eu
www.espon.eu

ESPON ETSG ir *ESPON 2020* sadarbības programmas vienīgā labuma guvēja. Vienīgo darbību programmas ietvaros īsteno *ESPON* ETSG, un to līdzfinansē Eiropas Reģionālās attīstības fonds, ES dalībvalstis un partnervalstis Islande, Lihtenšteina, Norvēģija un Šveice.

Autori: Michael Tophøj Sørensen, Carsten Jahn Hansen un Tom Goosse

Ieguldījumu sniedza:
Anita Līvija Rozenvalde, Kristīne Kedo
Diāna Orlovska un Dāvis Melnalksnis

ISBN numurs: 978-2-919795-54-3

Atruna:
Šīs publikācijas saturs ne vienmēr atspoguļo *ESPON 2020* uzraudzības komitejas uzskatus.

2021. gada februāris